

ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ

ΕΓΚΡΙΔΕΣ

Ἡ ΛΑΛΑΓΓΙΑ

ΕΠΙ ΤΗ ΠΡΩΤΗ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1906

ΕΓΡΑΨΕΝ

Ο Μ. Χ. Μ. Ι. Γ.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ
ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ

1906

ΕΓΚΡΙΔΕΣ Η ΛΑΛΑΓΓΙΑ

Ἐγράφη ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου περὶ τῶν ἐξ ἔθους προσθερομένων ἐν τοῖς Πατριαρχείοις ἐγκριδῶν ἢ λέξεις αὐτῆ πρὸς ἀντικατάστασιν μᾶλλον ἢ πρὸς ἐξήγησιν τῆς τουρκοφώνου λέξεως τῆς δηλοῦσης τὸ μελίπικτον ζυμαρικὸν τὸ κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ὄν ἐν χρήσει. Σκαρλάτος ὁ Βυζάντιος, ὁ τοῦ «Λεξικοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῆς διαλέκτου» συγγραφεὺς, ἐν ταῖς ἀέκφυλλοφορηταῖς ἑτερογλώσσοις λέξεσιν» ἐν λέξει (λοκμᾶς) ἀναφέρει τὴν τολύπην καὶ τὸ ἔγχυτον καὶ παραπέμπει εἰς ὁμοίας (πιθανὸν) λέξεις (λαλαγγίτα), ὧν αἱ δύο λάλαγγες καὶ λαλέγγιον εἰσι γνωσταὶ τῷ τε Σουΐδᾳ καὶ τοῖς σχολιασταῖς τοῦ Ἀριστοφάνους. Πιθανῶς ἡ λέξις ἐγκρίς κεῖται οὐχὶ πλησίον τοῦ σημανομένου τῆς τουρκοφώνου λέξεως, ἀλλ' ἐγένετο χρῆσις διὰ τὸ ἑλληνικώτερον, ἀφ' οὗ μάλιστα ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας πλάττεται.

Σήμερον, ἐπὶ τῇ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ τοῦ ἔτους ἐπιτρέπεται λόγος τις μακρότερος περὶ τε τῶν ἐγκριδῶν τούτων καὶ τῶν λαλαγγίων, καθ' ὅσον ἢ χρῆσις ζυμαρικῶν τοιούτων, εἰς τὴν πολιὰν ἀρχαιότητα ἀνατρέχουσα, οὐδέποτε ἐμποδίσθη ὑπὸ τῆς ἁγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας, ἢ μόνον ἐν ἧ

περιπτώσει πλακοῦντες εἶδους τοιούτου κατεσκευάζοντο πρὸς τιμὴν ἢ ἐπὶ σκοπῶ 'να προσενεχθῶσι τῇ Θεοτόκῳ.

'Ανέγνων ἐσχάτως καὶ ἄλλοτε ἤκουσα τὸ ἐν ἐφημερίδι τινὶ νῦν ἀναγραφὴν («Νέος Αἰὼν» Πατρῶν τῆς 16 δεκεμβρίου 1905, ἔτος ε', ἀρ. 1148) ὅτι κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Σπυριδῶνος ἐν Κερκύρα διεχέοντο τὰ πλήθη τῶν ὀρθοδόξων εἰς τὰ ζαχαροπλαστεία «πρὸς γεῦσιν τῶν κατ' ἔθος λουκουμάδων». Πρόχειρός τις ἔρευνα μὲ ἐδίδαξεν ὅτι ἐν πολλοῖς μέρεσιν, ἵνα μὴ εἶπω ἐν πύσσαις ταῖς παρ' ἡμῖν ἐπαρχίαις, ἐστὶ καθιερωμένη ἡ χρῆσις τῶν τοιούτων ζυμαρικῶν ἐν μεγάλας ἑορταῖς· ὡς ἡμεῖς τηροῦμεν τὸ ἔθος τοῦτο κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, ὡς οἱ Σιναῖται κατὰ τὴν τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης, οὕτως οἱ ἐν Γανοχώροις συνειθίζουσι 'να κατασκευάζωσι τὰ τοιαῦτα ζυμαρικὰ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Τεσσαράκοντα μαρτύρων (9 μαρτίου) ἐν Τριγλία κατὰ τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου Σπυριδῶνος, ἐν τῇ παρακειμένη ταύτῃ Συκῇ κατὰ τὴν μνήμην τῶν Ταξιαρχῶν· ἐνῶ ἐν ἄλλοις μέρεσιν, ἀντὶ τούτων, βράζοντες ἀραβόσιτον καὶ δημητριακὰ τῇ 30 νοεμβρίου διανέμουσιν εἰς συγγενικὰς οἰκίας, ὡς ἐν Παραμυθίᾳ καὶ Δρυϊνουπόλει. Ἡ κατὰ τὴν 30 νοεμβρίου κατασκευὴ καὶ διανομὴ τῶν ζυμαρικῶν τούτων ἐν Ἡρακλείᾳ — ἐνῶ παρακείμεναι ἐπαρχίαι τῇ 9 μαρτίου ποιοῦνται χρῆσιν τούτων — ἀπεδόθη ἄλλοτε εἰς τοὺς ἐκ Λέρου διασήμευς μνησπολίτας τῆς θρακικῆς Ἡρακλείας, ἰδίως εἰς τὸν Γεράσιμον (1726 — 1760). Ἀναφορὰ τις

ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων Ἡρακλείας ὑποβληθεῖσα τῇ Ἐκκλησίᾳ κατὰ φεβρουάριον τοῦ 1870 κατὰ τοῦ τότε μητροπολίτου Ἡρακλείας Παναρέτου, καὶ τύποις ἐκδοθεῖσα εἰς φυλλάδιον ἐκ 16 σελίδων, πολλὰς ἱστορικὰς εἰδήσεις περιέχει περὶ τῆς μητροπόλεως ταύτης χρησιμωτάτας ἡμῖν. Ἐγραψεν αὐτὴν ὁ ἐκ Τυρολλόης Θεόδωρος Γεωργίου (πρὸ τριακονταετίας σχεδὸν ἀποθανὼν), λόγιος ἀνὴρ τῷ τίτλῳ τοῦ «λογιώτατου» γνωριζόμενος ἰδίᾳ, γραμματεὺς χρηματίσας Μελετίου τοῦ ἐπισκόπου Μετρῶν, εἶτα δ' Ἀχαΐας ἀρχιεπισκόπου, καὶ Ἰγνατίου τοῦ Ἡρακλείας, ἀμφοτέρων ἐκ Λέρου. Μαρτυρεῖ οὗτος, καθ' ἅπερ ἤκουσε πρὸ ἑκατονταετίας, ὅτι ἐκ τῆς νήσου ταύτης εἰσῆχθη τὸ ἔθιμον τῆς χρήσεως τῶν τοιούτων ἐγκρίδων εἰς τὴν Ἡρακλείαν· εἰ δὲ ἐκ τῆς Ἡρακλείας, εἰσῆγίσει Γερασίμου τοῦ μητροπολίτου αὐτῆς, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετεδόθη τὸ ἔθος, οὐδεμίαν εὔρον μέχρι τοῦδε μαρτυρίαν, διότι καὶ αὐτὴ ἡ ἀρχαιότερα — Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως — ἀναφέρεται εἰς τὸ 1759, ὅτε τὸν πρῶτον κατὰ τὴν ἑορτὴν Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου λόγον ἐκήρυξεν ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ («τὸ πλῆθος τῶν χριστιανῶν μόλις διέκριναν (τὴν ἑορτὴν) ἀπὸ τὰ ὄψαρια, ὅπου ἀπλυστότερα ἔτρωγαν, καὶ ἀπὸ τὰ μελίπαστα κολλύρια, ὅπου, κατὰ συνήθειαν ἐπικεῖσασαν, εἰς τρυφὴν ἐγεύοντο»). Ταῦτα κείνται ἐν πρώτῳ τόμῳ «Συλλογῆς συγγραμμάτων ἀνεκδότων Βουλγάρεως» ὑπὸ Γεωργίου Αἰνιάνος, ἐν σελ. 85.

Ἐπιτραπίσεται ἡμῖν ἐπὶ βραχὺ 'ν' ἀσχολη-

θώμεν εἰς τὸ τοιοῦτον ἔθος ἐξ' ὅσον ἡ χρῆσις ζυμαρικῶν τοιούτων ἀπ' ἀρχαίων, ὡς φαίνεται, χρόνων ἐγενικεύθη κυρίως διὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τοῦ ἔτους, συμπίπτουσα πρὸς τὰ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ χριστιανισμοῦ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν «ἐπιλοχίων τῆς Θεοτόκου» συνειθιζόμενα. Ἀπαντῶμεν ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ ὁσίου Λαζάρου τοῦ Γαλνσιώτου ἀναφερόμενον, ὅτι «ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ ἁγίου Βασιλείου (καὶ κατὰ τὴν ἐβδομάδα τῆς τυροφάγου) ποιοῦντες οἱ ἀδελφοὶ τὰ οὕτω τῇ κοινῇ συνθηεῖα λεγόμενα λαλάγγια, ἐποιοῦν καὶ αὐτῶ ἐπὶ πλακὸς μετὰ ἐλαίου, ἀλλὰ μέλιτι τὴν πλάκα ἐπιχρίοντες» («Γνώσεις ἐκ τοῦ Τυπικοῦ τῶν μονῶν τοῦ Γαλνσιίου ὄρους» ὑπὸ Μ. Ι. Γεδεών, ἐν σελίδι 18). Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ συνθηεῖας οὔσης ἐν χρῆσει ἐν τῇ παραλία Μικρᾷ Ἀσίᾳ, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ γράψοντος, ὅστις ἤκμασε μετὰ τὸ 1050—1100. Ἐπειδὴ δὲ γράφει οὐχὶ ἐν παρόδῳ περὶ τούτου, δρᾶττομαι τῆς τοιαύτης αὐτοῦ μαρτυρίας, ἵν' ἀποδειχθῇ ὅτι ἡ τοιαύτη χρῆσις τῶν ἐλληνικῶν λαλαγγίων ἔστιν ἀρχαιότερα τῆς ΙΑ' ἑκατονταετηρίδος. Ὁ γράψας τὴν βιογραφίαν τοῦ ὁσίου Λαζάρου παραδίδωσιν ἡμῖν ὅτι τὸ γινόμενον χάριν τοῦ ὁσίου πατρὸς ἦν ἐξαίρεσις τοῦ κανόνος· ἦτοι ἡ τοιαύτη κατασκευὴ μετὰ ἐλαίου καὶ μέλιτος. Οἱ λοιποὶ τῶν ὀρθοδόξων κατεσκεύαζον αὐτὰς ἄλλως ἢ καθὼς οἱ μοναχοί. Ἡ μαρτυρία τοῦ βιογράφου διδάσκει τὰ περὶ τούτου σαφῶς «διὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἔθος ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ ἁγίου Βασιλείου» ἢ διπλῆ δ' ἀντίθεσις «μετὰ ἐλαίου» καὶ

«ἀλλὰ μέλιτι ἐπιχρίοντες» πριεῖται φανεράν τὴν διαφορὰν τῶν ἐν μοναῖς ἀπὸ τῶν ἐν πόλεσι συνειθιζομένων λαλαγγίων κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς πρώτης ἡμέρας τοῦ ἔτους.

Εἴτε χάριν τῆς μνήμης τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἐγίνοντο ταῦτα, εἴτε πρὸς πανηγυρισμὸν λαϊκώτερον τῆς ἑορτῆς τῆς Περιτομῆς, οὐδὲν ἀκριβὲς εἰπεῖν γινώσκωμεν· παρατηροῦμεν μόνον ὅτι τοσοῦτον ἦν διαδεδομένη ἐν τῇ Μικρασίᾳ ἡ συνήθεια αὕτη, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ διὰ τὴν ἐν τῇ διαίτη σκληραγωγίαν διακρινόμενος τότε Λάζαρος ὁ τοῦ Γαλνσιίου 'να μὴ θέλῃ 'να παραβῇ τὸν θεσμὸν τοῦτον. Ἄλλ' ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς πρώτης τοῦ ἔτους ἐπεκράτει πολλαχοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς ἡ συνήθεια τοῦ παρασκευάζειν τοὺς πιστοὺς σεμίδαλιν ἕψητὴν, ἣν ἔτρωγον καὶ διένεμον ἀλλήλοις τῇ ἐπιούσῃ τῶν Χριστουγεννῶν χάριν τῶν «ἐπιλοχίων τῆς Θεομήτορος», ὡς ἀναγινώσκωμεν ἐν τῷ 79 κανόνι τῆς ἀπαγορευσάσης τὸ τοιοῦτον ἔθος Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου· ἀπηγορεύθη δὲ τὸ ἔθος ἵνα μὴ «προφάσει τιμῆς δῆθεν λοχείων τῆς ἀχράντου Παρθενομήτορος . . . ἐκ τῶν κοινῶν τε καὶ καθ' ἡμᾶς τὰ κατὰ τὸν ἄφραστον αὐτῆς τόκον» ὀρίζωμεν. Καὶ ἡ τοιαύτη ὁμῶς συνήθεια φαίνεται πως ἀπόρροια παλαιότερας ἀναφερομένης ἐν τῇ Δ' ἑκατονταετηρίδι, καθ' ἣν ἀρκετοὶ τινες, οἱ διὰ τὴν πλάνην προσεπικληθέντες κολλυριδianoί, προσέφερον τῇ Θεοτόκῳ κολλύρια, ὡς εὐρίσκωμεν παρ' Ἐπιφανίῳ καὶ Ἰωάννῃ τῷ Δαμασκηνῷ καὶ ἄλλοις. Τὸ ἔθιμον ἄρα ἀρχαιότατον

καὶ κατεκρίνετο μόνον ἐν αἷς ἡμέραις ἢ κατασκευαζομένη ζύμη προωρίζετο εἰς προσφορὰν τῆ Θεομήτορι, καθὼς ἐξηγεῖ τὸν λόγον τῆς ἀπαγορεύσεως αὐτὸς ὁ 79 κανὼν. Ἄλλως δὲ καὶ τὰ παρὰ τοῖς κολλυριδιανοῖς ἐπιζόμενα μετεῖχον μαγικῆς τινὸς ἀνοσισίας. Ὁ Νικόδημος Ἀγιορείτης, ἐξηγῶν τὰ παρὰ τῷ ἱερῷ Ἐπιφανίῳ φερόμενα περὶ τῆς τῶν αἰρετικῶν τούτων κακομυθίας, γράφει ἀπλούτερον «ὅτι γυναῖκες τινες ἐπάνω εἰς κρεβάτι τετράγωνον, ἐστρωμένον, βάλλουσιν ἓνα κολλοῦρι, ἔπειτα τρώγουσιν αὐτὸ καὶ τοῦτο κάμνουσιν ὡς τάχα προσκυνῶσαι τὴν Μαρίαν Θεοτόκον, καὶ ἄλλα λέγουσιν τινὰ βλάσφημια». Καὶ κατεδικάσθη μὲν ἢ τε ἀνοσισία καὶ αἱ βλάσφημιαί. Ἴσως δὲ ἢ ἀποδοκιμασία καὶ καταδίκη τῆς εἰς τὴν Θεοτόκον, ἢ χάριν αὐτῆς, προσφορᾶς καὶ κατασκευῆς τῶν πλακουντίων. περὶ ὧν ἐλαλήσαμεν, αὐτὴ συνετέλεσεν ὥστε ἵνα περιπέσῃ μὲν εἰς ἀχρησίαν ἢ κατασκευὴ τούτων, καθὼς ἐγίνοντο κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα καὶ μέχρι τῶν χρόνων τῆς Πενθέκτης, ἤτοι μέχρι τοῦ τέλους τοῦ Ζ', ἵνα προέλθῃ δ' εἰς μέσον καὶ ἢ κατασιεὺν καὶ χρῆσις ἐγκριδίων καὶ λαλαγιῶν, τούτων μὲν κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς πρώτης τοῦ ἔτους, ἐκείνων δὲ ἐν ἡμέραις, καθ' ἃς ἤγετο μνήμη ἀποστόλων, ἢ μαρτύρων, ἢ πατέρων ἁγίων, οὓς ἐγέραιρον ὡς πολιοῦχους καὶ προστάτας μονῆ τις, ἢ πόλις, ἢ καὶ ἐπαρχίαί ὀλόκληροι. Διότι ἢ τοιαύτη συνήθεια ἔλκει τὴν καταγωγὴν αὐτῆς ἀπὸ χρόνων ἀρχαιοτάτων, μὴ ἀφαντωθεῖσα τέλεον.

Οἱ τὰς σελίδας ἀναδιψῶντες ἔκτενοῦς τινὸς ἐγχειριδίου τῆς ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογίας ἢ Λεξικοῦ ἀρχαιολογικοῦ θέλουσιν εὐρεῖ ὅτι ἢ χρῆσις καὶ προσφορὰ θεότητι τινι ἄρτων ἢ πλακουντίων διέκρινεν ἰδίως, ἐὰν ἀφῶμεν τὴν ἑορτὴν τῶν Λυκαίων, περὶ ἧς ἀσαφῆ τὰ γραφόμενα, τὰς ἐπὶ τῇ τιμῇ τῆς Ἀρτεμίδος ἀγομένας ἑορτὰς, τὰ Ἀρτεμίσια, τὰ Ἐλαθηβόλια, καὶ τὰ Μουνύχια· κατὰ τὴν πρώτην τούτων προσεφέρετο αὐτῇ ἄρτος ὁ λεγόμενος κοινῇ Λοχιά· κατὰ τὴν δευτέραν προσέφερον αὐτῇ πλακοῦντα τὸν λεγόμενον Ἐλαφον· κατὰ τὴν τρίτην προσέφερον τὸν καλούμενον Ἀμφιψῶντα πλακοῦντα, ὃν περιέκοσμου διὰ δαδίων ἀνημμένων, ἐπ' αὐτοῦ δὲ παραπηνυμένων. Ἐλαφοὶ τε καὶ Ἀμφιψῶντες καὶ Λοχιαὶ περιέπεσον εἰς ἀχρησίαν καταδικασθείσης τῆς συνηθείας· ἀγομένα δὲ ἵνα πιστεύσωμεν ὅτι τὸ τῇ Θεοτόκῳ προσφέρειν κατὰ τὴν 26 δεκεμβρίου τὸν ἐκ σεμιδάλεως ἄρτον κατεδικάσθη καθὼς ἐπαναφέρων ἐν τῷ χριστιανικῷ κόσμῳ τὴν τοῦ εἰδωλολατρικοῦ Λοχιάν. Ἀντὶ τούτων εἰσῆχθησαν οἱ νηστήσιοι πλακοῦντες ἢ ἐγκριδες, σχήματα μὲν διάφορα κατὰ τόπους ἔχοντες, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δ' ἐν ἡμέραις μεγάλων νηστειῶν ὄντες ἐν χρήσει· διότι καὶ ἢ 9 μαρτίου πίπτει ἐν νηστήμῳ περιόδῳ καὶ ἢ 8 καὶ 25 καὶ ἢ 30 νοεμβρίου καὶ ἢ 12 τοῦ δεκεμβρίου. Οὕτω δὲ οἱ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὁ κληρὸς ὁ κατὰ καιροὺς ἠνείχοντο τὸ ἀβλαβὲς ἔθος, οἶονεὶ «παράκλησιν» θεωροῦντες τοῦτο, κατὰ τὴν μοναστηριακὴν φρασεολογίαν, ἀφοῦ μάλιστα ἐν

πολλοῖς ἡμέρῃσι κατὰ τὰς νηστίμους ἡμέρας, ἔδιδον εἰς τοὺς νηστισίμους πλακοῦντας τὸ σχῆμα πτηνῶν καὶ ἰχθύων καὶ ἐνίοτε ἀνθέων· ὅπερ ἐνθυμίζει ἡμῖν παλαιότατον ἔθος τῶν ἐρημιτῶν τῶν οὐδὲ κατὰ τὸ Πάσχα γενομένων ὡσὺ παρασκευαζόντων κατὰ τὴν χαρμόσυνον ταύτην ἑορτὴν γεώμηλα ὡσειδῆ βραστὰ καὶ κεχρωματισμένα δι' ἐρυθρᾶς σακχάρους.

Ταῦτα προχείρως περὶ τῶν ἐν ἑορταῖς ἐγκρίδων καὶ λαλαγγίων. Τὰ κατ' αὐτὰς ἐν ἑλληνικαῖς χώραις ἐθιζόμενα ἀγνοῶ τίς συνέλεξεν· εὐχρῆς δὲ ἔργον ἔσται ἡ περισυλλογὴ πασῶν τῶν κατὰ τόπους συνηθειῶν ὡς καὶ τῶν παρὰ τῷ λαῷ σωζομένων παραδόσεων περὶ καταγωγῆς ἐκάστης συνηθείας τοιαύτης καὶ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων ἀλλοιώσεων, ἃς ὑπέστη κατὰ διαφόρους καιρούς.

Ἐπὶ τούτῳ λοιπὸν ἡ παροῦσα διατριβὴ δύναται ἵνα θεωρηθῆ ὡς παρορμῶσα πρὸς τὴν ἐθνοπρεπῆ ταύτην ἐνασχόλησιν τοὺς φιλοπονωτέρους τῶν παρ' ἡμῖν λογίων.

Ἐν Φαναρίῳ, τῇ 31 δεκεμβρίου 1905.

Μ. Ξ. Γ.

ΔΗΛΩΣΙΣ

Ὁ συντάκτης τοῦ παρόντος ἄρθρου παρακαλεῖ τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐλλογίμους διδασκάλους, κληρικούς καὶ λαϊκοὺς, ὅπως παράσχωσιν αὐτῷ πληροφορίας περὶ τῶν κατὰ τόπους συνειθιζομένων ἐπὶ ἑορταῖς λαλαγγίων, ἐγκρίδων καὶ τῶν γινομένων κατὰ τὴν παραμοχὴν τῆς πρώτης τοῦ ἔτους.